

“PIERRE-VICTOR, JACQUES-CLÉMENT ET LES AUTRES”. MINDER BEKENDE GENTSE NOTABELEN UIT DE PERIODE 1780-1840 (DEEL 4)

4. Maximilien-Macaire en Pierre-Georges de Meulenaere

Maximilien-Macaire vervulde als kanunnik en vicaris-generaal gedurende meer dan zestig jaar een eersterangsrol in het bisdom Gent. Zijn jongere broer Pierre-Georges was tijdens het ancien régime fiscaal directeur te Gent en werd onder Napoleon *baron d'Empire* en lid van het *Corps Législatif* te Parijs. Ze waren allebei van huis uit principieel regeringsgezind en pasten zich makkelijk aan wanneer de politieke achtergrond veranderde. Bovendien konden ze in moeilijke omstandigheden op elkaar rekenen. Het gebeurde zelfs dat de faam van een der broers als een soort garantie diende voor de betrouwbaarheid van de ander.

Zonen van een patriciër uit Roeselare

De broers de Meulenaere waren zonen van Pierre-François de Meulenaere (1715-1799), heer van Butinerie, Milkerke¹, en Marie Claire van den Bemden. De familie de Meulenaere stamde uit Roeselare waar grootvader Pierre-Georges (zoals zijn eigen vader en grootvader) raadpensionaris en griffier van de stad was, in welk ambt hij werd opgevolgd door zijn zoon Maximilien-Boudewijn de Meulenaere². De oudste zoon Pierre-François werd advocaat bij de Raad van Vlaanderen te Gent en was van 1742 tot 1776 ontvanger van de “huisgelden” of *20ste penning*, d.i. de belasting op onroerend goed. Moeder stamde uit een familie van vermogende negotianten en was als enig kind vrouwe van de heerlijkheid Overwaeter geworden³. Door haar waren de broers de Meulenaere neven van de kasteelheer van Munte (Oost-Vl.) Jacques-François van den Bemden, *eersten Commis en greffier* in de Berg van Barmhartigheid⁴ en van 1778 tot het einde van het ancien régime de populaire “koning” van de schermersgilde Sint-Michiel⁵.

4a. Maximilien-Macaire de Meulenaere (1747-1834)

Student in de rechten en de theologie. Een bijzondere retraite.

Maximilien-Macaire de Meulenaere werd geboren te Gent op 7 mei 1747⁶. Aan de universiteit Leuven studeerde hij rechten en theologie. Zo werd hij *Juris utriusque licentiatus (J.U.L.)* en *Sacrae theologiae baccalaureus formatus (S.T.B.F.)*. Hij koos voor een loopbaan in de clerus. Kort na zijn afstuderen werd hij reeds kanunnik in het Sint-Pharaïldiskapittel te Gent⁷ en vanaf 1779 in het prestigieuze kapittel van de Sint-Baafskathedraal⁸. Zo ging dat toen in de voorname families⁹. Tijdens zijn verblijf te Leuven had Maximilien-Macaire er met enkele geestelijken en studenten een vrijmetselaarsloge opgericht¹⁰. Toen deze werd ontdekt maakte de rector magnificus bezwaar tegen het rumoerig straatgedrag van de leden maar stelde geen strijdigheid vast met de kerkelijke leer. Hoe dan ook, als straf moest de jonge theologant gedurende een zestal weken een retraite volgen in een afgelegen klooster. Rond dezelfde periode werd Maximilien-Macaire ook lid van de Gentse loge *La Constante Union*¹¹ en van de schuttersgilde Sint-Sebastiaan (waarvan zijn vader van 1745 tot 1775 bestuurslid was)¹². Ook voor de beeldende kunst had hij belangstelling: zoals achthonderd Gentse edellieden en burgers¹³ tekende hij in als financieel contribuant van de Koninklijke Academie voor teken-, schilder- en bouwkunst¹⁴ en in 1808 werd hij een van de eerste leden (en mecenas) van de Gentse *Société des beaux-arts*¹⁵.

Een jonge kanunnik in opmars

Maximilien-Macaire kon binnen de clerus een mooie loopbaan opbouwen. Reeds in 1772 werd hij immers secretaris van de bisschop van Gent Mgr. Govard-Gerard van Eersel¹⁶. Na dezes overlijden in 1778 bleef kanunnik de Meulenaere secretaris van zijn opvolger Mgr. Ferdinand-Marie de Lobkowitz, een mondaine Oostenrijkse prins die vooral bekend bleef als onverbeterlijk *womanizer* en verkwister¹⁷. Omdat hij de volkstaal niet machtig was en betere contacten wenste met bevolking en clerus, benoemde Mgr. de Lobkowitz zijn secretaris tot vicaris-generaal en zijn vertegenwoordiger (*Officiael*) in het 'Geestelijk' hof (de kerkelijke rechtbank)¹⁸. Weinig jaren na zijn afstuderen had Maximilien-Macaire dus binnen het bisdom een aanzienlijke machtspositie verworven. Als secretaris koos hij de jonge priester Philippe Lecat, een broer van de (eerder besproken) advocaat Jean-Baptiste Lecat¹⁹.

In 1787 werd hij bovendien afgevaardigde van de geestelijke stand (*Secundarius voor de Clergé van Gend*) als Gedeputeerde van de Staten van Vlaanderen²⁰. Met de opstand tegen keizer Jozef II werden het moeilijke tij-

den voor zowel de bisschop (die een neef van de Habsburgers was) als zijn vicaris-generaal (die keizersgezind was en waarschijnlijk talrijke hervormingen *in petto* goedkeurde). In zijn hoedanigheid van Gedeputeerde nam kanunnik de Meulenaere deel aan de belangrijke rol die de Staten van Vlaanderen vervulden voor en tijdens de Brabantse Omwenteling²¹. Men bezit evenwel weinig informatie over zijn opvattingen en optreden in die periode. Volgens de luttele bekende gegevens beperkte hij zich tot een rol in de schaduw. Zo zou hij bijv. geregeld de keizersgezinde procureur-generaal hebben geïnformeerd over de politieke opvattingen binnen de clerus. Maar als *Secundarius voor de Clergé* was hij vermoedelijk niet geheel vreemd aan diverse geschriften van de bisschop om bijv. aan de gelovigen gebeden en processies te vragen voor de bevrijding van de “buitenlandse heerschappij”, of nog in december 1789 (na de overwinning van de Patriotten) omdat dezen “de godsdienst alsmede de rechten en voorrechten van Vlaanderen” hadden hersteld. Hoe dan ook, de Meulenaere’s reputatie overleefde ongehavend deze twistzieke periode. Vooral de bisschop moest het in de satirische pers ontgelden: “den miserabelen ende onbeschaemden Bisschop van Gent, die Patriot is met de Patriotten, Vonquist met de Vonquisten, keizerlyk met de keizerlyken, verraeder met alle andere verraeders”²².

Twijfels en plichten in de Franse tijd.

De Franse bezetting (1792,1794) en de annexatie bij Frankrijk (1795) luidden ook voor kanunnik de Meulenaere een bewogen tijdperk in. Aanvankelijk maakte hij zich blijkbaar weinig zorgen. In augustus 1795 verwierf hij inderdaad met een collega-kanunnik het aloude Kapittelhuis aan de *Kruysstraete* (hoek Lange Kruisstraat/Sint-Baafsplein) dat de Fransen hadden geconfisqueerd²³. In hetzelfde jaar kwam bisschop de Lobkowitz insolvent te overlijden en maakte kanunnik de Meulenaere deel uit van het vicariaat dat het bisdom moest besturen tot de benoeming van een opvolger²⁴.

In 1797 stond de Meulenaere, die toen deken van het kapittel was, voor de moeilijke keuze of hij al dan niet de vereiste eed van trouw aan de Franse republiek zou afleggen. Deze vraag bezorgde slapeloze nachten aan de meeste leden van de clerus. Velen meenden dat de eed niet verenigbaar was met hun godsdienstige plicht²⁵. Vermoedelijk was dit ook de opvatting van kanunnik de Meulenaere die nochtans een ware gewetensstrijd doorworstelde vermits hij principieel het heersende gezag respecteerde. Omdat hij lang aarzelde sloot de Franse bezetter hem in maart 1799 enige tijd op in het Correctiehuis aan de Coupure. Hij kwam opnieuw vrij “na machtige voorspraak bij de Consuls” (waarschijnlijk door zijn broer Pierre-Georges)²⁶. Na zijn vrijlating legde

kanunnik de Meulenaere de door de Fransen vereiste eed af²⁷, houdende erkenning van de soevereiniteit van het Franse volk alsmede onderwerping en gehoorzaamheid aan de wetten van de Republiek. In december 1801 publiceerde hij met enkele collega's kanunniken een open brief over hun persoonlijke interpretatie van deze eed: "onderwerping aan de wetten" houdt niet in dat men de wetten ook "goedkeurt"²⁹.

Zeven jaar na het overlijden van Mgr. de Lobkowitz kreeg Gent in 1802 een nieuwe bisschop, de Fransman Mgr. Etienne Fallot de Beaumont. Deze Nederlandsonkundige kerkleider werd onmiddellijk geconfronteerd met talrijke praktische problemen, o.m. de materiële gevolgen van de sluiting van de kloosters en de verdediging van het katholiek onderwijs in de scholen van de Republiek. Spoedig werden de bevoegdheden van het bisschoppelijk kapittel toegewezen aan het vicariaat, waarin vicaris-generaal de Meulenaere de eerste viool speelde.

Bovendien werd deze voortaan betrokken (samen met o.m. kanunnik Pieter-Joseph Triest) bij het bestuur en de werking van de burgerlijke godshuizen (openbare onderstand). Vanaf januari 1806 stond hij o.m. in voor de effectieve directie van het weeshuis der *Blauwe meyskens*³⁰. Zijn toewijding aan deze opdracht leverde hem in juli 1818 vanwege de Provinciale Staten officiële erkentelijkheid op³¹. Enkele maanden later benoemde de provinciegouverneur hem (opnieuw met kanunnik Triest) tot lid van de provinciale weldadigheidscommissie³². En in 1822 werd kanunnik de Meulenaere een van de eerste leden van een Zuidnederlandse, door prins Frederik voorgezeten, *Société de bienfaisance* die o.m. het tijdschrift *Le Philanthrope* uitgaf³³.

Spanningen aan de top van het bisdom

Na de mutatie van Mgr. Fallot de Beaumont (die niet kon aarden in ons klimaat) naar het bisdom van Piacenza (Italië) in 1807, werd de Franse edelman Mgr. Maurice de Broglie de nieuwe bisschop van Gent³⁴. Deze was een conservatieve en achterdochtige ultramontaan voor wie de geboden en wensen van de kerk steeds en overal voorrang moesten hebben. Kanunnik de Meulenaere (die even gehoopt had zèlf als opvolger van Mgr. Fallot de Beaumont te worden benoemd³⁵) werd niet bevestigd in zijn ambt van vicaris-generaal. Dit was het begin van een zeer gespannen verhouding tussen de nieuwe bisschop en de kanunnik.

Inmiddels had de Meulenaere zich blijkbaar verzoend met de Franse bezetting, zolang hij maar zijn kerkelijke bediening ongestoord mocht uitoefenen. Diverse redenen kunnen deze evolutie verklaren: bekommernis om de eigen klerikale loopbaan, steun aan de carrière van zijn jongere broer Pierre-

Georges en vermoedelijk ook de betere verhouding tussen kerk en staat tijdens de eerste jaren van het bewind van Napoleon.

In 1812 nam Mgr. de Broglie onder politieke druk ontslag. Kanunnik de Meulenaere maakte als grootvicaris opnieuw deel uit van de vicarissenraad die het bisdom moest besturen. Het jaar daarop werd de Franse priester Jacques-Louis de la Bruë de Saint-Bauzille kapittelvicaris benoemd om tijdelijk Mgr. de Broglie te vervangen³⁶. Kanunnik de Meulenaere verloor zijn bestuursbevoegdheid en protesteerde heftig en openbaar³⁷. Op hem werd zware druk uitgeoefend. Men zou hem naar een afgelegen parochie in de Pyreneeën verbannen zo hij niet loyaal samenwerkte met de la Bruë³⁸! De Meulenaere legde zich bij de toestand neer en bestuurde voortaan het bisdom met de la Bruë en een ander kapittelvicaris. Hij spande zich zelfs in om in het Nederlands *Propositien om de eendragt onder de geestelycke te herstellen* te publiceren (1814)³⁹. Een aanzienlijke meerderheid van de clerus van het bisdom had evenwel geen vertrouwen in het nieuw bestuur en erkende integendeel als zijn leider kanunnik Ambroise Goethals, de vertrouwensman van Mgr. de Broglie.

Tussen de kanunniken de Meulenaere en Goethals (die nooit de verfoeide “Franse eed” aflegde) groeide geleidelijk een sfeer van intense spanning⁴⁰. Zij hadden inderdaad een heel andere opvatting over de verhouding tussen kerk en staat. Kanunnik de Meulenaere meende dat samenwerking met de politieke overheden vereist was zolang de rechten van kerk en gelovigen werden gevrijwaard, terwijl kanunnik Goethals als trouw ultramontaan en discipel van Mgr. de Broglie voorhield dat de rechten van de kerk nooit mochten wijken voor de eisen van de staat.

Uiteenlopende beoordelingen

Het optreden van kanunnik de Meulenaere tijdens het Frans bewind wordt uiteenlopend beoordeeld in de katholieke geschiedschrijving. Hij gaf voor sommigen blijk van “betreurenswaardige zwakheden”, zware “misslagen”, “een verblindheid die maar al te lang geduurd heeft” en “de gewoonte halve maatregelen te nemen”⁴¹, hij was “un homme estimable mais faible”⁴². Volgens anderen was hij doorgaans “standvastig” en herstelde hij alleszins zijn misstappen door een kordate weerstand tegen de onderwijspolitiek van koning Willem I⁴³.

Kanunnik de Meulenaere werd daarentegen zeer gewaardeerd door de Franse Préfet die als volgt getuigde: “Monsieur de Meulenaere est doyen du chapitre. Il appartient à l'une des meilleures familles du pays. Son frère, le baron, est membre du Corps Législatif et de la Légion d'honneur. Une fortune honnête,

des manières libérales, un caractère loyal, très attaché au gouvernement français, l'ont toujours fait considérer même de ses ennemis... Il a été l'objet de la haine du parti ultramontain". In zijn rapporten aan zijn oversten had de Préfet het over de "toegevende gesteltenis en verkleefdheid aan de regering" van de Meulenaere, "de enige uit het kapittel op wie ik mag rekenen". Later rapporteerde de Préfet nog dat hij er zonder de invloed van kanunnik de Meulenaere nooit zou in geslaagd zijn de slechte wil van sommige leden van het kapittel te overwinnen⁴⁴. Kanunnik de Meulenaere poogde kennelijk in goede verstandhouding te leven met de Fransen. Waarschijnlijk kwam hij over als het type van de 'liberale' priester die nooit op veel sympathie kon rekenen in ultramontaanse kringen.

Loyaal schipperen onder koning Willem I

Na de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (juni 1814) redigeerden de vicarissen-generaal de Meulenaere en Goethals in opdracht van de opnieuw te Gent residerende Mgr. de Broglie een gepeperde *Mémoire ... adressé aux Hautes Puissances assemblées dans le Congrès de Vienne*⁴⁵ waarin ze de nieuwe vorst zo goed als aanmaanden de vrije uitoefening van de katholieke eredienst te eerbiedigen, de "wereldlijke" voorrechten van geestelijkheid en kloosters te herstellen, geen protestantse tempels op te richten in de zuidelijke provincies (behalve in zijn eigen paleis), de 'tiende penning' (*la dîme*) opnieuw in te voeren ten gunste van de clerus en de kloosters, de kerkelijke rechtbanken met volle bevoegdheid te restaureren en het bestuur van het onderwijs aan de clerus toe te vertrouwen – m.a.w. "terug naar 1780"! De toekomstige Willem I heeft deze brief nooit beantwoord.

Mgr. de Broglie verzette zich heftig tegen de Fundamentele Wet van het nieuwe koninkrijk. Zij waarborgde immers de vrijheid van eredienst. Zijn *Instruction pastorale* en het bisschoppelijk *Jugement Doctrinal* van augustus 1815 stelden voorop dat alleen de katholieke godsdienst de bescherming van de grondwet mocht genieten. Uit een archiefdocument van 14 augustus 1815 blijkt dat ook kanunnik de Meulenaere de Fundamentele wet kritisch beoordeelde⁴⁶. Toen de 'notabelen' zich moesten uitspreken over het ontwerp van Fundamentele Wet fulmineerde Mgr. de Broglie: "Nous défendons à tous les notables choisis dans notre diocèse d'y adhérer en aucune manière et sous aucun prétexte quelconque". Wie de Fundamentele Wet goedkeurde kreeg bij de biecht geen absolutie meer⁴⁷.

Op 8 november 1817 werd bisschop de Broglie wegens herhaalde weerspanningheid door het hof van assisen te Brussel tot de verbanning veroordeeld. Van

1817 tot 1829 bleef het bisdom Gent zonder bisschop (*sede vacante*). De kapittelvicarissen de Meulenaere en Goethals werden nogmaals belast met de leiding van het bisdom⁴⁸. Dit gaf aanleiding, zoals men mocht verwachten, tot talrijke wrijvingen hoewel beiden eendrachtig optraden in essentiële vragen zoals de verdediging van het katholiek onderwijs⁴⁹.

Niettemin bleef kanunnik de Meulenaere gunstig aangeschreven bij de koning, die hem overigens benoemde tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Kenschetsend is bijv. ook dat Willem I hem aanstelde tot bestuurslid van de Provinciale commissie van onderwijs⁵⁰. Deze commissie vervulde een belangrijke rol in het vernieuwend onderwijsbeleid van de koning: zij toetste de bekwaamheid van de kandidaat-leerkrachten en bezat inspectiebevoegdheid in het openbaar onderwijs. Voor de katholieke ouders was de aanwezigheid van een eminent priester een geruststelling terwijl de koning wist dat hij mocht rekenen op de loyaliteit van de Meulenaere.

Bisschop van Gent?

In 1828 ondernam de Romeinse gezant Mgr. Francesco Capaccini een reis in de Nederlanden met het oog op de uitvoering van het concordaat van 1827 tussen het Vaticaan en koning Willem I. In zijn verslagen aan Rome omschreef hij de Meulenaere als “een goede oude man wiens belangstelling vooral naar eten en drinken gaat”. Hij heeft wellicht “goede principes, maar flapt er alles uit zoals hij het denkt”⁵¹. Dat de opdracht van Mgr. Capaccini niet makkelijk was, blijkt uit zijn opmerking: “teste fiamminghe sono come le teste delle bufale: dure e ostinate” (Vlaamse koppen zijn als buffelkoppen, hard en koppig)⁵².

In 1829 werd Jan-Frans van de Velde bisschop van Gent⁵³. Willem I had nochtans de kandidatuur van de 82-jarige kanunnik de Meulenaere gesteund. Deze was evenwel onaanvaardbaar voor de ultramontaanse strekking, welke integendeel hoopte dat kanunnik Ambroise Goethals bisschop zou worden. Om de rust binnen het bisdom te handhaven ging de voorkeur uiteindelijk naar de buitenstaander van de Velde.

Na de Belgische onafhankelijkheid in 1830 verloren de Meulenaere en de liberaal-katholieken die hem steunden veel invloed binnen het bisdom⁵⁴.

Maximilien-Macaire de Meulenaere overleed op 5 april 1834. Hij liet een erfenis na van 2.263.870, 95 goudfrank, een voor die tijd fabuleus bedrag. Zijn rijke bibliotheek werd openbaar verkocht op 28 oktober 1834⁵⁵.

Kanunnik de Meulenaere was om diverse redenen een interessante persoonlijkheid. (1) Terwijl de samenleving rondom hem op haar grondvesten daver-

de bleef hij gedurende zestig jaar direct betrokken bij het bestuur van het bisdom Gent. Zo'n duurzaamheid wordt niet slechts door een hoog aanpassingsvermogen verklaard. Ze was toen alleen mogelijk in de beslotenheid van een sterk gestructureerde gemeenschap als de kerk. De andere mannen die we in deze reeks bespreken functioneerden daarentegen binnen een "open" samenleving die gestuurd werd door de woelingen van de tijd. (2) Kanunnik de Meulenaere was kennelijk reeds tijdens het ancien régime een "liberaal katholiek" *avant-la-lettre*. Hij was vertrouwd met het vernieuwende ideeëngoed uit Frankrijk en verzette zich niet tegen de aanbreng van de Franse revolutie. Liberaal-katholieken waren gelovig en gehecht aan hun kerk maar wilden de ramen ervan openen op vrijheid en vernieuwing. (3) Ten slotte was kanunnik de Meulenaere in de eerste plaats een machtspersoon, iemand die graag de touwtjes in handen had. Van specifiek pastorale activiteiten heeft men geen kennis, met uitzondering van zijn inzet voor de weldadigheid en van een tijdrovende verantwoordelijkheid voor het weeshuis van de *Blauwe meyskens*.

Guy Schrans

NOTEN

- ¹ Zie: Bibl. univ. Gent, Handschriftenkabinet, Hs. 2693, *Genealogische aantekeningen betr. Vlaamse families* (door F. van den Bemden), nr 503, alsmede: F.V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, III, tw. de Meulenaere.
- ² M. De Bruyne, "Maximiliaan-Boudewijn de Meulenaere, laatste raadpensionaris en griffier van Roeselare (1717-1799)", *Vl. Stam*, 1965, p. 19-29.
- ³ Deze heerlijkheid had haar zetel in Machelen a.d. Leie (F. De Potter & J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen. Eerste reeks. Arrondissement Gent. Vierde deel* [1864-1870], tw. Machelen, p. 9-11). Na het overlijden van Marie-Claire van den Bemden in 1768 ging het leen over op haar oudste zoon Jean-François de Meulenaere "paltsgraaf" en lid van de 'militaire orde van Christus'. Jean-François overleed ongehuwd in 1786, waarop de heerlijkheid overging op de tweede zoon Maximilien-Macaire. Deze droeg de heerlijke rechten prompt over aan de jongste zoon Pierre-Georges de Meulenaere. Na dezes kinderloos overlijden in 1825 keerde de titel 'van Overwaeter' terug naar de familie van den Bemden.
- ⁴ *Wegwyzer*, 1782, p. 52.
- ⁵ F. De Potter, Gent, V, p. 615; P. Claeys, *Histoire de la gilde souveraine et chevalière des escrimeurs dite chef-confrérie de Saint-Michel à Gand*, 1889, p. 26. J.F. van den Bemden was de grootvader van de befaamde 19de-eeuwse archivaris en genealoog Ferdinand van den Bemden (over hem: Bull. MGOG, 1901, p. 358-361).
- ⁶ Men kent een portretgravure van kanunnik de Meulenaere die wordt bewaard in de Universiteitsbibliotheek te Gent. Ze is afgedrukt in: M. Cloet ed., *Het bisdom Gent (1559-1991). Vier eeuwen geschiedenis*, Gent, 1992, p. 282. Er zou ook een geschilderd portret bestaan, omstreeks 1810 gemaakt door de Gentse katoennijveraars- kunstschilder Pierre van Huffel (1769-1844); zie: L. Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest (1760-1836)*. «*Le Vincent de*

- Paul belge*», 1974, p. 571.
- ⁷ De Sint-Pharaïldiskerk werd op het einde van de 16de eeuw) verwoest, waarna het kapittel een onderzoek vond in de Sint-Niklaaskerk. Zie bijv.: Wegwyzer, 1782, p. 29; D. Destanberg, *Gent onder Jozef II, 1780-1792*, 1910, p. 16.
- ⁸ Zie: L. Schokkaert ed., *Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent, 1802-1997*, 1997, I, p. 155.
- ⁹ M. Cloet ed., o.c., p. 131-132.
- ¹⁰ Over deze studentenloge zie vooral: B. Van der Schelden, *La franc-maçonnerie belge sous le régime autrichien (1721-1794)*, 1923, p. 152-159.
- ¹¹ G. Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw*, 2de druk, 2009, p. 392 e.v.
- ¹² E. Devos, *De Sint-Sebastiaansgilde van Gent tot 1779*, lic. verh. gesch. univ. Gent, 1982.
- ¹³ G. Schrans, *Van wit naar blauw. Gent tussen 1780 en 1842*, 2010, hoofdstuk 5.3.
- ¹⁴ [E. van de Vivere], *Historie en inrichting der Koninglyke Akademie voor teeken-, schilder- en bouwkunden opgerecht binnen de stad Gent (1794)*, p. 263.
- ¹⁵ E. De Busscher, *Précis historique de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, 1845, p. 14, 20. Het genootschap werd «et de littérature» na de oprichting van een «classe des lettres» in 1814 en «royale» onder koning Willem I.
- ¹⁶ Mgr. van Eersel, toen nog rector van het kapucinessenklooster, liet aan de Reep tussen 1746 en 1758 het prachtige ‘hotel van Eersel’ bouwen (nu Sint-Bavo-humaniora).
- ¹⁷ M. Cloet ed., p. 121-128; “prélat de joyeuse, galante et dispendieuse mémoire” (P. Claeys, *Pages d’histoire locale gantoise, Gent*, 1888, II, p. 156-171).
- ¹⁸ Bijv.: Wegwyzer, 1782, p. 28. 1788, p. 35; 1795, p. 35; F. De Potter, *Gent*, IV, p. 494. Tijdens deze periode vervulde Jacques-Clément Lammens in deze kerkelijke rechtbank het ambt van juridisch assessor.
- ¹⁹ E. Van Mingroot, “Een gemeenschap van gewone mensen: de elf kanunniken van Elsegem in 1782”, in: W. Lourdaux & W. Verbeke, Serta devota. *In memoriam Guillelmi Lourdaux*, Leuven, 1992, p. 170.
- ²⁰ Bijv.: Wegwyzer, 1789, p. 33.
- ²¹ Reeds in mei 1787 nam hij deel aan een voltallige vergadering van de provinciale Staten die beraadslaagde over een georganiseerd verzet tegen het beleid van Jozef II; F.-V. Goethals, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, (1849) IV, tw. Rodrigues d’Evora y Vega.
- ²² *Wekelyksche Gendsche Spie tot onderrigtinge van het volk* van 6 maart 1791 gec. in: E. Voordeckers, *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium 1667-1914*, Leuven-Parijs, 1964, p. 561.
- ²³ Een buurman, wijnhandelaar in de toenmalige Sint-Jansstraat, kocht het geconfisqueerde Kapittelhuis aan en verkocht het dadelijk door aan de twee kanunniken (F. De Potter, *Gent*, V, p. 182-183).
- ²⁴ Zie verder: J.-O. Bourdon, *Les élites religieuses à l’époque de Napoleon. Dictionnaire des évêques et vicaires-généraux du premier empire*, 2002, p. 217.
- ²⁵ Zie bijv. de open brief d.d. 24 juni 1797 van een aantal Gentse parochiepastoors in: F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, IV, p. 103-104, nr 5689.
- ²⁶ Pierre-Georges de Meulenaere wordt in een volgend artikel behandeld.
- ²⁷ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 313.

- ²⁸ Raadpleeg: F. Claeys-Bouÿaert, *Les déclarations et serments imposés par la loi civile aux membres du clergé belge sous le Directoire*, 1960; W. Steeghers & J. Vannieuwenhuysse, “De Gentse geestelijkheid en de verklaringen van onderwerping aan het regime gedurende de Franse tijd (1797-1804)”, *Vl. Stam*, 1989, p. 498-508 (betr. M.M. de Meulenaere: p. 503); P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand*, 1792-1830, 1902, p. 72, 79.
- ²⁹ *Mandement van het Vicariaet des openstaende Bisdoms van Gend, met de echte beslissing van den Apostolyken Stoel nopende de berugten Eed van Haet aan het Koningsdom* (1801). Zie ook: F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 313, nr 14.249.
- ³⁰ Dit was geen sinecure. Zie bijv.: *Mémorial administratif de Gand*, XX (1864), p. 206, 208, 209, 210, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 295,
- ³¹ L. Cnockaert, *Pierre-Joseph Triest, o.c.*, p. 253, 422.
- ³² Gouverneur Ch. van Keverberg de Kessel, *Essai sur l'indigence dans la Flandre orientale*, 1819, p. 135.
- ³³ *Le Philanthrope*, I (1822), p. 207.
- ³⁴ Raadpleeg: S. de Robiano, *Echec à l'Empereur. Echec au Roi. Maurice de Broglie, évêque de Gand (1766-1821)*, 1996; G. Van den Gheyn, “Maurice, prince de Broglie, XIXe évêque de Gand. Autobiographie”, *Hand. MGOG*, 1923, p. 1-121; P. Kluyskens, “Maurice de Broglie”, G.T., 2004, p. 28-41; M. Cloet ed., o.c., p.275-280. Zie ook de beoordeling van: P. Geyl, “De oorsprongen van het conflict tussen Willem I en de Belgische katholieken”, *Bijdr. Gesch. Nederlanden*, 1948/1-2, p. 65, 68.
- ³⁵ M. Cloet ed., o.c., p. 282. M de Meulenaere was sedert 1802 opgenomen in de lijst van de priesters die geschikt werden bevonden voor het episcopaat (M.R.A. Henrion, *Annuaire biographique*, 1834, II, p. 182; *L'Ami de la religion. Journal ecclésiastique, politique et littéraire* [Paris], 1834, p. 569).
- ³⁶ Betr. de spanningen in deze periode: M. Chappin, *Pie VII et les Pays-Bas. Tensions religieuses et tolérance civile, 1814-1817*, Rome, 1984, p. 53-54
- ³⁷ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, VI, p. 315, nr 14.265.
- ³⁸ J.J. de Smet, *Coup d'oeil sur l'histoire ecclésiastique dans les premières années du XIXe siècle*, 1836, p. 368; J. Vander Moere, *Récit de la persécution endurée par les séminaristes du diocèse de Gand en 1813 et 1814 à Wezel, à Paris, etc.*, 1863 [1856], p. 114 ; P. Verhaegen, *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, V (1929), p. 58.
- ³⁹ F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, IV, p. 387.
- ⁴⁰ M. Cloet ed., o.c., p. 281; E. Lamberts, *Kerk en liberalisme in het bisdom Gent (1821-1857)*, 1972, p. 6, 12 e.v.
- ⁴¹ F. Claeys-Bouÿaert, *Le diocèse et le séminaire de Gand pendant les dernières années de la domination française (1811-1814)*, 1913, p. 67 e.v., 135, 304.
- ⁴² M.R.A. Henrion, *loc. cit.* ; *L'Ami de la religion, loc. cit.* In *Revue de l'histoire de l'Eglise de France* (XVII [1931], p. 335) is er zelfs sprake van «cet étrange de Meulenaere entraîné dans le schisme».
- ⁴³ J.B. Van Baveghem, *Het martelaarsboek of heldhaftig gedrag der Belgische geestelijkheid ten tijde van de Fransche omwenteling op het einde van de achttiende eeuw*, 1875, p. 239-240; J. Vander Moere, *Récit de la persécution*, o.c., p. 290 ; J.J. de Smet, *Coup d'œil sur l'histoire ecclésiastique*, o.c., p. 366.
- ⁴⁴ F. Claeys-Bouÿaert, *Le diocèse et le séminaire de Gand*, o.c., o.m. p. 71.
- ⁴⁵ P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise*, 1894, III, p. 111 ; J. Nève de Mévergnies, *Gand*

sous le régime hollandais, 1935 p. 58-59.

- ⁴⁶ Het document bevindt zich in het bisschoppelijk archief te Brugge, nr. B 177 ; zie: E. Lamberts, *o.c.*, p. 13.
- ⁴⁷ Zie verder: J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 59-60.
- ⁴⁸ P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand, o.c.*, p. 405; J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 67 ; M. Cloet ed., *o.c.*, p. 281.
- ⁴⁹ Bijv.: J. Nève de Mévergnies, *o.c.*, p. 68.
- ⁵⁰ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1828, p. 163.
- ⁵¹ M. Cloet ed., *Bisdóm Gent, o.c.*, p. 283.
- ⁵² Zie verder: M. Cloet ed., *o.c.*, p. 285, 557.
- ⁵³ Zie verder: M. Cloet ed., *o.c.*, p. 303.
- ⁵⁴ M. Cloet ed., *o.c.*, p. 305.
- ⁵⁵ Mogelijk had hij geërfd van zijn in 1825 kinderloos overleden broer Pierre-Georges die door zijn huwelijk heel vermogend was geworden. Betr. belangrijke giften van M.-M. De Meulenaere aan de Sint-Baafskerk en de Sint-Michielskerk, zie o.m.: F. De Potter, *Gent, V*, p. 339; VII, p. 449-450; Ph. Kervyn de Volkaersbeke, *Les églises de Gand. Eglises paroissiales et oratoires*, 1858, p. 117; M. Fredericq-Lilar, *Gent in de 18de eeuw. De schilders van Reijsschoot*, 1992, p. 235-245 (met afbeeldingen). De vermogenstoestand van M.-M. De Meulenaere verklaart waarom hij in 1831 verkiesbaar was tot de Senaat ("Liste des éligibles au Sénat habitant la province de Flandre Orientale", *Mémorial administratif de la Flandre Orientale*, XXX [1831], p. 168).
- ⁵⁶ *De Gulden Passer*, XXVII-XXVIII (1949), p. 212. Het verrast dat F. Vanderhaeghen (*Bibl. gant.*) deze veilingcatalogus niet vermeldt.
-